

DRVENE VRATNICE U SPLITSKIM EKSTERIJERIMA

UDK: 726.2.59(497.5 Split)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. XI. 2003.

Mr. sci. IVO ŠPRLJAN

Konzervatorski odjel Šibenik

Stube Jurja Čulinovića 1/3

22 000 Šibenik, HR

Autor tipološki i stilski analizira drvene vratnice u okviru povijesne jezgre Splita koristeći se metodološki postupkom provedenim u zoni šibenske povijesne jezgre. Na temelju terenskog popisa splitskih vratnica predstavlja njihov katalog nacрта. Autor predlaže model obnove i zaštite starih vratnica Splita.

Drvene vratnice u Splitu nisu sačuvane u većem broju, barem pri usporedbi s povijesnom jezgrom Šibenika.¹ Razlozi za to su ponajprije njihova pozicija u eksterijeru gdje su izložene atmosferskim utjecajima, potom slabo održavanje (bojanje i zaštita drva) te uklanjanje prilikom mnogobrojnih recentnih adaptacija prizemlja u poslovne prostore pri čemu su drvene vratnice redovito zamjenjivane novima, lakšim za otvaranje i obično staklenima, zbog gledanja u interijer prostora.

Ipak, Split se može podičiti najstarijim sačuvanim vratnicama u državi. To su drvene vratnice majstora Buvine iz godine 1214.² s figuralnim reljefima iz Kristova života te biljnom ornamentikom, životinjskim i ljudskim likovima (ovdje kat. br. 76).³ Osnovna značajka vratnica je kasetiranost, koja je proizišla iz konstrukcije horizontalnih i vertikalnih greda koje nose vratnice. Taj tip kasetne konstrukcije uobičajen je još u antici.⁴ Kasetirane drvene vratnice susrećemo u dalmatinskoj

ranoj renesansi i baroku, a zbog njihove praktične konstrukcije ponavljat će se i u 19. stoljeću (u okviru povijesne jezgre Splita ovom tipu izrazitije pripadaju kat. brojevi vratnica 2, 25 i 67).

Profilacije koje rube kasete nerijetko su izvedene u visokom reljefu. To je jedna od glavnih značajki baroknih vratnica. Takve se profilacije mogu vidjeti na vratnicama iz 1738. godine, koje su sve do 1960. god. zakriljavale zapadni portal šibenske katedrale.⁵ Iste profilacije je ukupno 12 splitskih vratnica, od kojih vrijedi izdvojiti kataloške brojeve 11, 14, 23, 33, 46 i 55, koje su i svojom fizionomijom usporedive s baroknim tipom vratnica kakav poznajemo u 18. st. u Dalmaciji.⁶

Sljedeći tip vratnica dekoriran je motivom romba koji uokviruju letvice s baroknom profilacijom u visokom reljefu. Taj je motiv krasio mnoge drvene vratnice u razdoblju dalmatinske renesanse i baroka, a bio je vrlo popularan u srednjovjekovnom drvorezbarstvu. U Splitu ga susrećemo samo na jednom primjeru (kat. br. 12).

Tip s kosim ukkladama nalazimo samo na jednom splitskim eksterijernim vratnicama (kat. br. 62). Taj je tip karakterističan za barokno razdoblje. Poznat je u kontinentalnoj Hrvatskoj, a vratnice s kosim ukkladama mogu se vidjeti na prikazima Zadra iz prve polovice 19. stoljeća.

Slične vratnice po konstrukciji imaju umjesto kosih horizontalne uklade (kat. br. 68 i 82). Vrlo su funkcionalne jer međusobno preklapljene horizontalne daske-uklade onemogućuju da kiša prodre u drvo, što povećava trajnost vratnica. To je tip koji se na starim fotografijama i nacrtima najčešće pojavljuje i bio je vrlo popularan u Dalmaciji tijekom čitavog 19. stoljeća i u prvoj polovici 20., kako na reprezentativnim zgradama tako i na skromnim ruralnim kućama.

Vratnice karakteristične isključivo za 19. stoljeće možemo prepoznati u nekoliko tipova. U tom stoljeću zadržava se tradicijski motiv romba koji više nije uokviren profilima u visokom reljefu, nego se pribija na vanjštinu vratnica kao tanka daska ispiljena u formi romba. Na potpuno isti način nastaje motiv elipse, koji je zajedno s rombom najčešći dekorativni motiv na vratnicama 19. stoljeća. Katkad se daske pile u zaigranim formama punim zaobljenja te prikucavaju na kasete (kat. br. 33).

Karakterističan dekorativni motiv na vratnicama 19. st. je niz poluobljih štapića, negdje sljubljenih jedan uz drugi (kat. br. 10, 25, 80), a negdje odjeljenih (kat. br. 10 - vratnice iz 1867. god., prema dataciji crkve kojoj pripadaju). Ovaj detalj prisutan je u arhitekturi 19. st., primjerice na kamenom soklu šibenske kuće iz 1861. godine⁷ te na vijencu iznad galerije šibenskoga kazališta iz godine 1870. Posve identičan motiv je i na nekim šibenskim vratnicama iz sredine 19. stoljeća.⁸

Tom dekorativnom fundusu karakterističnom za 19. st., ali i za prijelaz u 20. stoljeće, može se pridružiti motiv rastera u formi guste ortogonalne (kat. br. 43) ili dijagonalne mreže (kat. br. 80) duboko usječene u dasku u donjoj zoni vratnica.⁹

Vratnice kraja 19. st. pa sve do sredine 1. pol. 20. stoljeća javljaju se najčešće s ostakljenim, a ne punim drvenim krilima. Oblikovanje ukrasnih rešetki koje štite ostakljene kasete ovih vratnica otkrivaju pravo bogatstvo historicističkih ili secesijskih motiva. Takvih ostakljenih vratnica je najviše, a od 84 katalogizirana primjerka točno ih je polovica u povijesnoj jezgri. Na njima se katkad javljaju historicistički motivi poput neorenesansne polukružne školjke (kat. br. 13), akantovi listići povijeni prema dolje (kat. br. 26, 27, 83) ili motiv akantovih listića okupljenih u formi okruglog (kat. br. 39) ili elipsastog cvijeta (kat. br. 3).

Samo na jednim vratnicama (kat. br. 80) javlja se na razdjelnici krila vratnica neogotički motiv štapa tordiranog u formi konopa. Ta razdjelnica zapravo je letva koja pokriva vertikalnu sljubnicu dvaju krila vratnica. Letva je na vratnicama ortogonalnog ili polukružnog presjeka u njihovoj punoj visini, čineći tako uski stupić koji ima minijturni kapitel i bazu s rezbarenim ukrasima ili bez njih, a ponegdje su ukrasi nanizani po čitavoj visini stupića. Ovakvu razdjelnicu u formi stupića imaju i Buvinove vratnice iz 1214. godine.¹⁰

Na historicističkim vratnicama na zgradi uz kuću u maurskom stilu (kat. br. 43) upotrijebljen je stari motiv 'izvučenih' kutova, koji susrećemo na vratnicama baroknog tipa šibenske crkve sv. Lovre, a generira još iz antike.¹¹ Na ovim splitskim vratnicama sačuvane su originalne drške i kvaka.

Od neorenesansnih motiva na vratnicama vrijedi istaknuti kanelirane pilastrice koji rube stranice ostakljenih kasete (kat. br. 45).

U skupini historicističkih vratnica posebno se ističu vratnice s punim krilima na kojima je par maskerona s iscerenim glavama iz kojih izbijaju akantovi listovi. To je jedini skulpturirani primjerak vratnica u povijesnoj jezgri. Ovakvi i slični maskeroni često se rabe u dekorativnom katalogu XIX. stoljeća. Dolaze kao rudimenti srednjovjekovnog bestijarija, susreću se na renesansnim¹² i baroknim dubrovačkim ljetnikovcima,¹³ a stalni refreni pristizu do kraja 19. stoljeća u formi oslika s riječke historicističke arhitekture.¹⁴ U šibenskom teatru nalaze se oslikani maskeroni u atriju i na stropu sale gledališta.

Svojom originalnošću izdvajaju se vratnice kuće u maurskom stilu iz godine 1896.,¹⁵ na rivi, koje imaju unikatne dekorativne detalje skladno uklopljene s jednostavnom mrežom u nadsvjetlu vrata.

Secesijske vratnice iz 1. četvrtine XX. stoljeća u pravilu su prepoznatljive po originalnim i razigranim ukrasnim željeznim rešetkama (kat. br. 9, 15, 16, 19, 52, 65). Katkad ta je 'igra' znatno smirenija, kao na secesijskim vratnicama kuće Savo iz 1912. god. (kat. br. 8).¹⁶ Šipke koje se simetrično razvlače u obliku nasuprotnih i rastegnutih slova 'U' (kat. br. 15, 29, 40) secesijski je detalj usporediv s vratnicama istog stila u Zadru.¹⁷ Tom motivu treba pribrojiti tipičan secesijski detalj krugova različitih promjera koji se dodiruju u jednoj točki (ekscentrični krugovi-)¹⁸ (kat. br. 15). Ponegdje je u parapetnoj zoni vratnica karakterističan secesijski motiv s daskom koja se pri vrhu sužava (kat. br. 16 i 53), što nalazimo na nekim zadarskim vratnicama istoga stila,¹⁹ dok tog detalja uopće nema na zatečenim šibenskim secesijskim vratnicama.

Posebnu skupinu radova u drvu čine splitski secesijski izlozi koje možemo pribrojiti katalogu zbog svog karaktera (ostakljenje, drveni parapeti i drveno nadgrađe) i zbog vratnica u okviru izloga. Svi izlozi nalaze se na Narodnom trgu, gdje je najistaknutiji primjer kuće Vicka Nakića iz 1900. godine,²⁰ kojoj je čitavo prizemlje pretvoreno u secesijske izloge (kat. br. 6).

Promatrajući istraženi areal povijesne jezgre (viditi kartu), može se zaključiti da su se vrijednije stare splitske drvene vratnice do danas sačuvala u vrlo malom broju. Iznenaduje nedostatak vratnica starijeg baroknog stilskog sloga, koji je zastupljen tek s nekoliko primjeraka. Vratnice sa stilskim elementima 19. stoljeća također su rijetke. Najsječuvaniji

je fundus historicističkih i secesijskih vratnica, koji je najmlađi sloj, datiran uglavnom u prvu četvrtinu 20. stoljeća. Vratnice su arhitektonski element koji brzo nestaje iz povijesnih eksterijera zbog osjetljivog materijala i bezobzirnih devastacija i uklanjanja. Njihova sudbina je neizvjesna jer gradovi u pravilu nemaju funkcionalnog modela po kojem bi se ti vrijedni elementi kulturne baštine štitili i obnavljali. U susjednom Šibeniku drvene vratnice obnavljaju se od 1998. godine u okviru donacijskog programa STANADI²¹ (koordinira ga šibenski Konzervatorski odjel) usmjerenog obnovi arhitektonskih detalja i elemenata za koje je zbog minornosti teško iznaći sredstva za obnovu u Ministarstvu kulture. Tako je u Šibeniku dosad obnovljeno osam starih vratnica isključivo donacijama pojedinaca i tvrtki. Zasad uspješan šibenski model mogao bi poslužiti kao primjer funkcionalne obnove i splitskih starih vratnica. Takav model obnove, koji se stalno prati u medijima, u pučanstvu pojačava svijest o vrijednosti tog segmenta baštine u drvu, što indirektno usporava proces njihova nestajanja iz povijesne jezgre.

BILJEŠKE

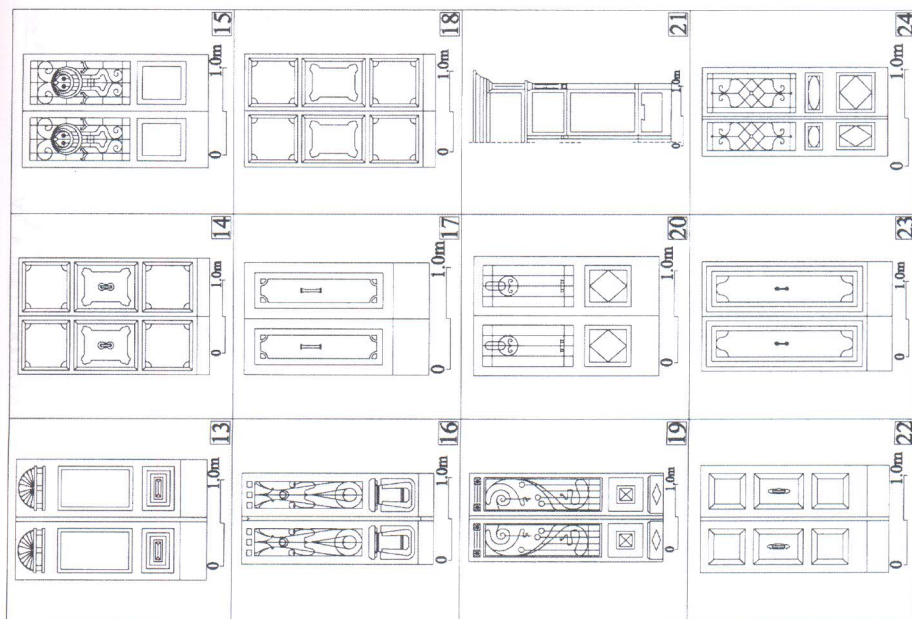
1. U povijesnoj jezgri Šibenika ima ukupno 145 starih drvenih vratnica (prema popisu iz 1984. godine prikazanom u magistarskom radu autora *Arhitektonski elementi i detalji u povijesnoj jezgri Šibenika*. Split, 1993.).
2. Ljubo Karaman: *Buvinove vratnice i drveni kor splitske katedrale*. Odabrana djela, Split 1986., 324, 325.
3. U radu sam prezentirao katalog od 84 splitskih drvenih vratnica. Terenski popis, skiciranje i fotografiranje obavljao sam od proljeća do jeseni 2003. godine, a zatim izradio crteže svih katalogiziranih vratnica. Brojevi u zagradama povezani su s crtežima na tablama.
4. Ivo Šprljan: *Tipovi vratnica u šibenskim eksterijerima*. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb, 18/1992., 19/1993., 79-101. U bilješkama ovog rada navedena je opširna literatura za valorizaciju tipologije starih vratnica, kako šibenskih tako i splitskih, pa se ovdje neće ponavljati.
5. I. Šprljan, nav. djelo, crtež na tabli I. Fotografija istih vratnica objavljena u Ivo Šprljan: *Vratnice od 260 godina*. Šibenski list, 15. studenog 1997. 11.
6. Napominjem da su vratnice kat. br. 55 nedavno cjelovito obnovljene pa nisam mogao utvrditi koliko je rekonstrukcija bliska originalu.
7. Ivo Šprljan, «*Štapovi*» u šibenskoj arhitekturi 19. stoljeća, Šibenski list, 27. listopada 2001. 9.

8. I. Šprljan: *Tipovi vratnica...*, tabla VIII, sl. 4, tabla IX, sl. 1.
9. Ibid., tabla VIII, sl. 3.
10. Hrvatska enciklopedija, sv. III, Zagreb, 1942., iza str. 560.
11. I. Šprljan, *Tipovi vratnica...*, tabla VI, sl. 1., str. 92.
12. Cvito Fisković: *Kultura dubrovačkog ladanja*. Split, 1966., 16., sl. 22.
13. Vladimir Marković: *Ljetnikovac Bozdari u Rijeci dubrovačkoj i Marino Groppe-li*. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, 1990., 30, 234.
14. Theodor de Canziani Jakšić: *Dekorativno fasadno slikarstvo u Rijeci*. Rijeka, 2001., 8, 16, 17.
15. Slavko Muljačić: *Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. stoljeću*. Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu, Split, 1958., 74.
16. Stanko Piplović: *Kamilu Tončić*. Split, 1991., 34, 70.
17. Marija Stagličić: *Graditeljstvo u Zadru 1868.-1918*. Zagreb, 1988.; usp. vratnice s kuće Kosteinešek, 122.
18. Mario Kezić: *Arhitektura secesije u Splitu*. Split, 1991., str. 48, 57, 124.
19. Marija Stagličić, nav. djelo, 135.
20. Mario Kezić, nav. djelo, 121.
21. O programu viditi: M. Gulin: *Starine naše divne*. Slobodna Dalmacija, 24. svibnja 2003., 69.; M. Lončar: *Stanadi - malo šibensko čudo*. Šibenski list, 23. studenog 2002., 9.

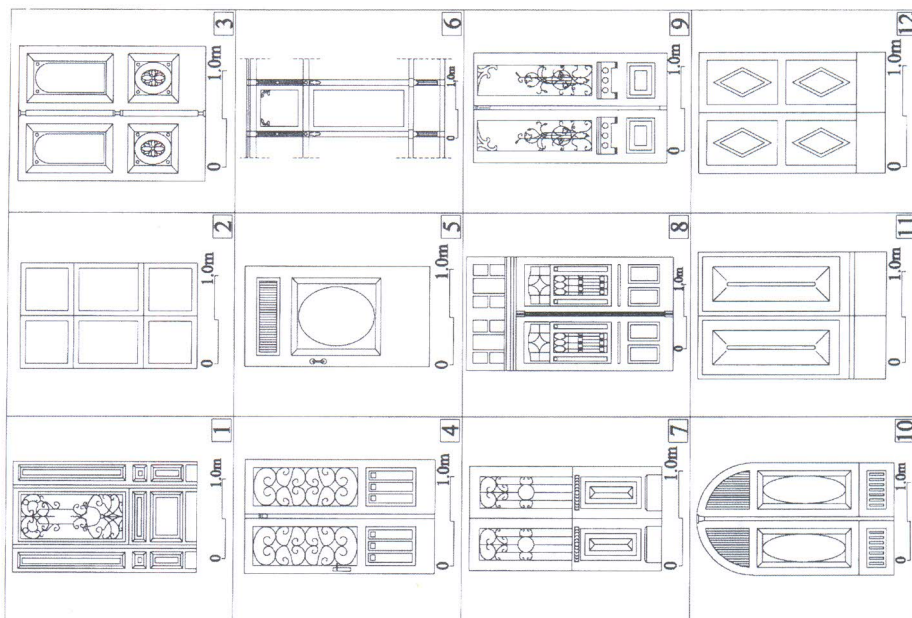
I BATTENTI DELLA PORTA LIGNEI NEGLI INTERNI DI SPLIT

Riassunto

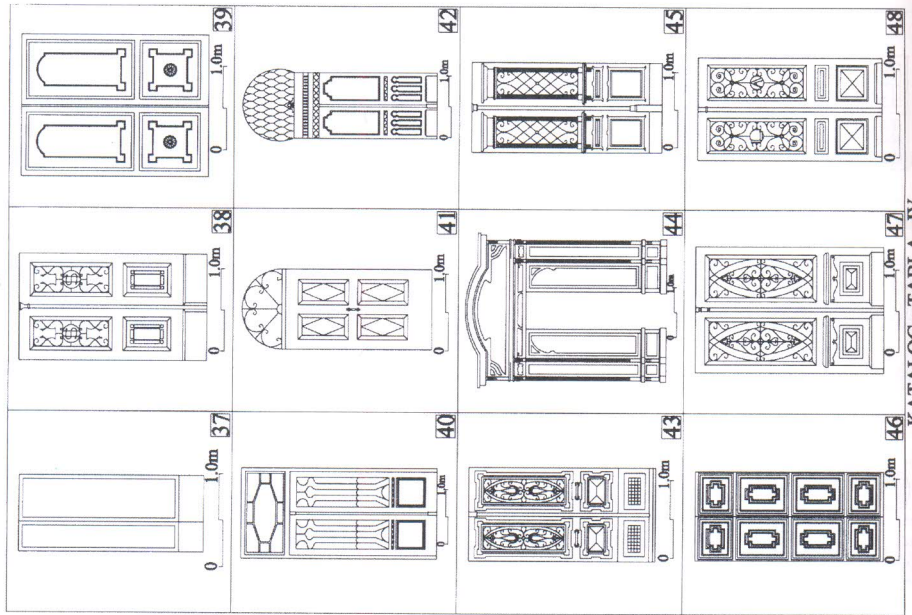
Nell'ambito del vecchio nucleo storico di Split sono stati preservati 84 battenti lignei di gran valore. I battenti più valorosi sono quelli della cattedrale dal 1214, da maestro Buvina. Il numero dei battenti barocchi, caratterizzati dalle profilature in alto rilievo, è scarso. Ugualmente scarso è il numero dei battenti dal XIX° secolo, caratterizzati, tra altro, dai dettagli decorativi quali elisse e rombo. Il maggior numero dei battenti preservati, risale al periodo tra la fine del XIX° secolo e la prima metà del XX°. Il maggior numero dei suddetti battenti è a cassette di vetro protette dalle grate decorative con diversi motivi storici e secessionistici. Al gruppo dei battenti secessionistici possono essere unite anche le vetrine dello stesso stile, le più importanti delle quali indubbiamente sono quelle dall'anno 1900, al pianterreno della casa di Vicko Nakić (al piano no. 6). I battenti rappresentano gli elementi architettonici che vanno sparendo presto dagli esterni storici di Spalato, per la delicatezza del materiale, devastazioni, e distoglimento, senza molto riguardo. Nella vicina città di Šibenik vi fu, nell'anno 1998, attivato il programma STANADI, in base al quale e grazie alle donazioni di ditte private ed individui, il Dipartimento di soprintendenza alle antichità, va restaurando gli elementi e dettagli architettonici; antichi battenti di porta qui compresi. Questo potrebbe servire da modello del restauro sistematico dei vecchi battenti di porta spalatini.

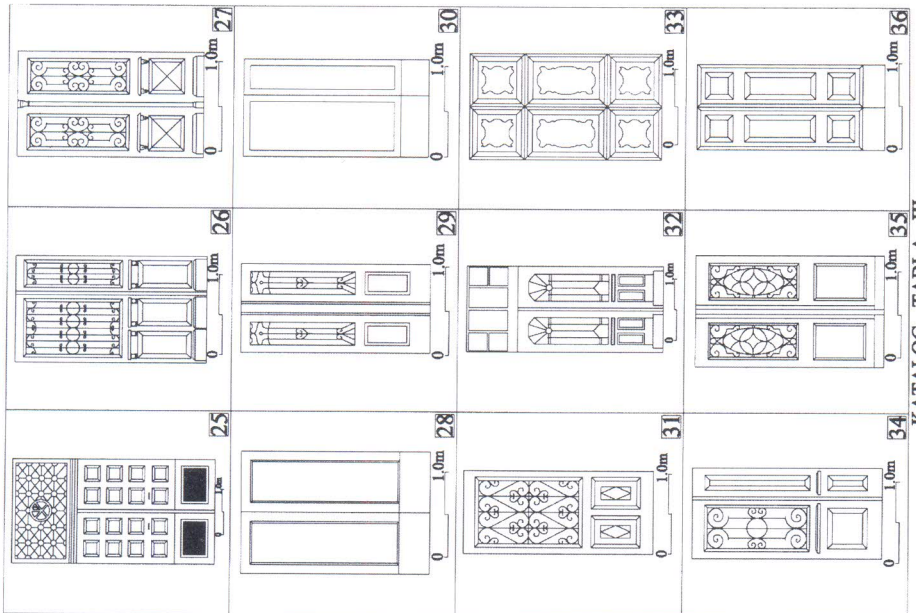
KATALOG - TABLA II

KATALOG - TABLA I

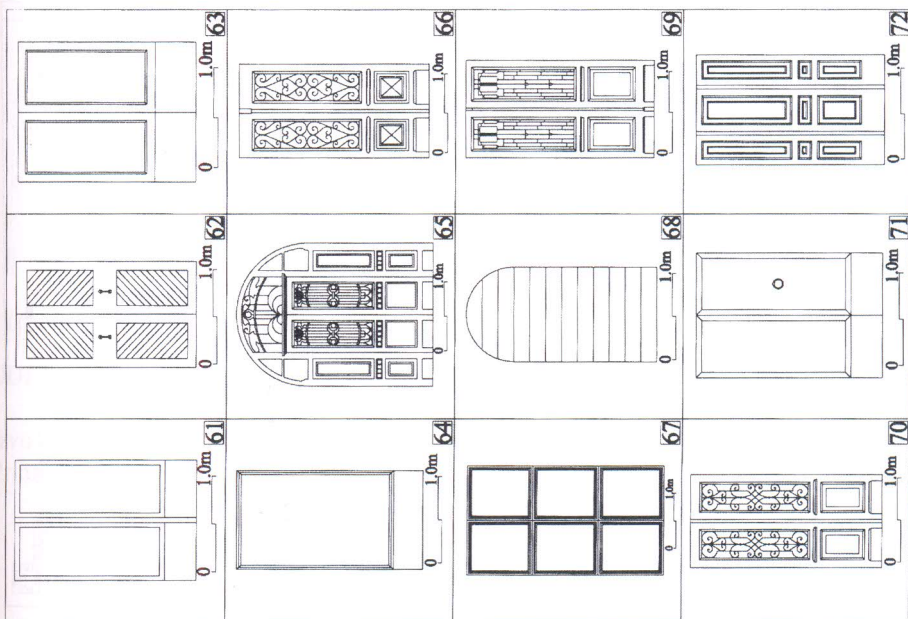

KATALOG - TABLA IV

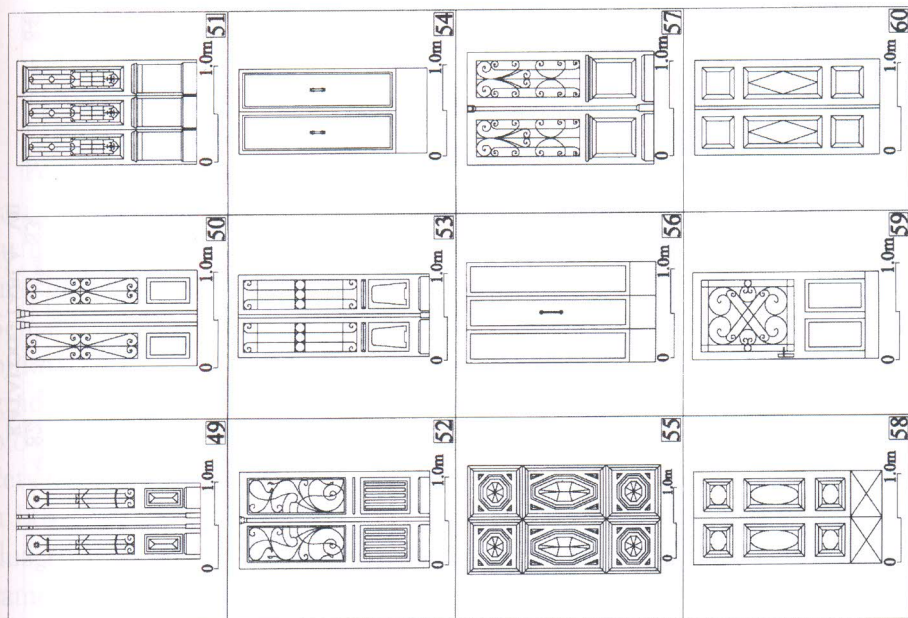

KATALOG - TABLA III

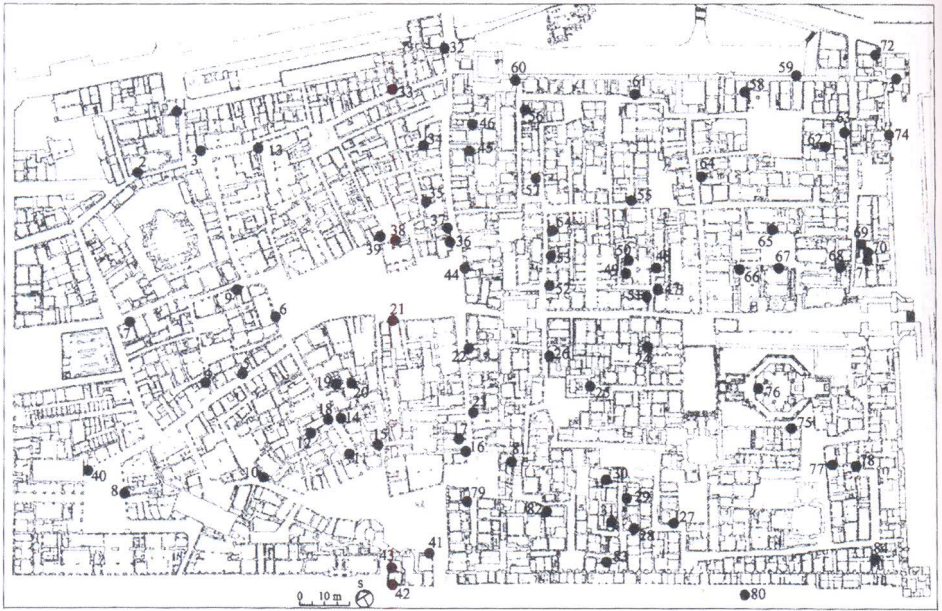

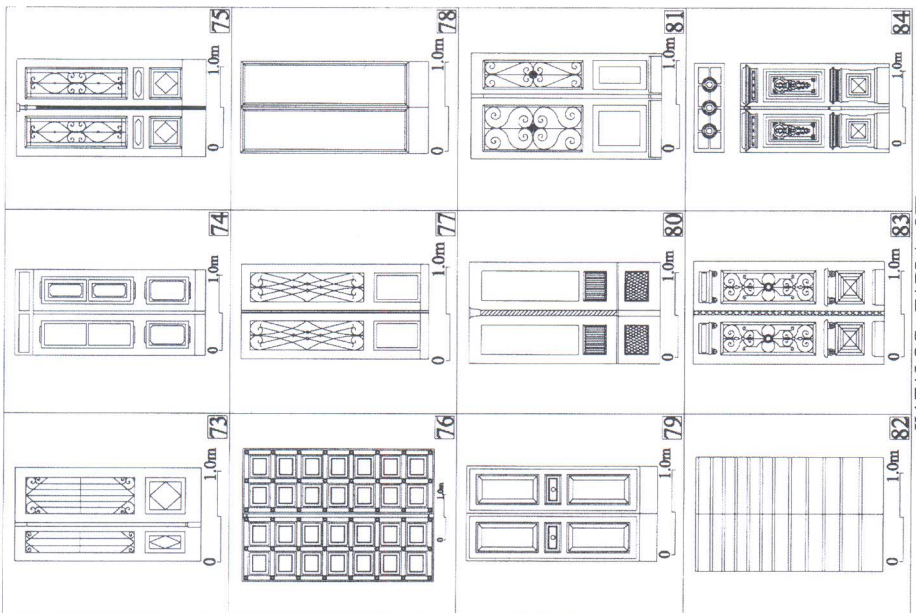
KATALOG - TABLA VI

KATALOG - TABLA V

Split, povijesna jezgra: karta rasporeda drvenih vratnica

KATALOG - TABLA VII